

3. Канищенко А.П. Розвиток зв'язного мовлення першокласників. Методичні рекомендації. – К.: МНО України, 1991.
4. Мовні ланки у початкових класах: Методичні рекомендації / Укл. Воскресенська Н.О., Свашенко А.О. – Харків: ХДПІ, 1987.
5. Форощук О.О., Форощук Н.Є. Українська мова для початкових класів: Навч. посіб. – К.: А.С.К., 2002.

О.Б.Брижаченко

ВИЗНАЧЕННЯ СФОРМОВАННОСТІ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

В статтє автор анализуєт сформированность мотивації у старшекласників к обучению истории, выделяются и анализируются причины низкого интереса как среди школьников, так и среди учителей.

In clause the author traces opportunities level form motivation in the process of training history, causes low interest schoolboys and teachers are analysed.

Орієнтація сучасної школи на гуманізацію процесу освіти і всебічний розвиток особистості має на меті необхідність гармонійного поєднання безпосередньо навчальної діяльності, в межах якої формуються базові знання, уміння та навички з діяльністю творчою, пов'язаною з розвитком особистісних задатків учнів, їх пізнавальної активності, здатності самостійно розв'язувати нестандартні завдання тощо.

Сучасна тенденція поширення інформації, численних поглядів та оцінок минулого з особливою силою виявляється в галузі історії, визначає необхідність зміщення цілей історичної освіти від засвоєння, запам'ятовування фактів до навчання способів опрацювання, структурування, аналізу, критики отриманої історичної інформації. Специфіка історії полягає не стільки в матеріалі, з яким працює учень, скільки в тих розумових операціях і способах діяльності, за допомогою яких він навчається, працюючи з ними. Такий підхід може суттєво вплинути на формування пізнавальної активності учнів.

В процесі навчання учні засвоюють не лише знання, набувають умінь та навичок, але і засвоюють засоби пізнавальної діяльності, які виражаються в прагненні до активного пізнання і творчого стилю діяльності. Від ступеня виявлення такого складного особистісного утворення як пізнавальна активність багато в чому залежить результативність навчальної діяльності. В основу було покладені наступні компоненти пізнавальної активності.

Мотиваційний компонент: емоційний інтерес; прагнення до новизни; потреба знайти вихід внутрішньої енергії та реалізація внутрішніх бажань.

Операційний компонент: образні уміння (уміння образно описувати історичні факти, відтворювати образи і картинки минулого, розповідати про яскраві і дивовижні події); логічні вміння (вміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки, співвідносити об'єкти минулого, називати основні риси та характерні ознаки, пояснювати поняття, робити порівняння); оціночні вміння – давати аргументовану оцінку історичним фактам, розкривати своєрідність подій та явищ, виявляти ієрархію причин та наслідків; комунікабельні уміння – встановлювати контакт з партнером по грі, брати ініціативу в свої руки, використовувати дії партнера для отримання позитивного результату; творчий підхід до виконання завдань та усвідомлення і розуміння практичної ролі пізнання.

Емоційний компонент: емоційність переживання; ситуація успіху; ініціативність при вирішенні завдань.

Рефлексивно-регулюючий компонент: усвідомлення цілей завдань; самооцінка результатів; входження в „Я” – властивість високорівневого відношення особистості до себе; організація і створення умов для розвитку своїх можливостей і здібностей; знаходження в постійному процесі самопізнання.

В експериментальному дослідженні були задіяні учні старших класів загальноосвітніх шкіл I-III ступенів №15, №75, №121 м.Кривого Рогу та Христофорівської загальноосвітньої школи I-III ступеня Криворізького району Дніпропетровської області.

При організації уроку вчителю необхідно знати, чому одні учні займають пасивну позицію, приділяючи увагу

репродуктивній діяльності, а інші – творчо підходять до вирішення завдань, тобто знати мотиви учнів до навчання.

Мотиваційне відношення школяра до навчального процесу характеризується шляхом обліку та класифікації проявляємим ним форм пізнавальної активності. Крім цього, визначення якісного і кількісного рівнів пізнавальної активності, яка проявляється учнями на уроках історії, дозволяє багатобічно та обґрунтовано оцінити якість роботи вчителя. Тому першочерговою метою було вивчення мотиваційної сфери старшокласників до навчання історії шляхом письмового опитування.

Питання анкети

1.	Яке висловлювання точніше відображає ваше відношення до навчання	A) цікаво;	
		B) іноді буває нудно;	
		B) протягом навчання бувають приємні моменти;	
		Г) мені нічого не подобається.	
2.	Що спонукає вас до вивчення історії	A) Бажання отримувати високі оцінки;	
		B) Любов та повага до вчителя;	
		B) Можливість зрозуміти політичний та економічний стан в країні;	
		Г) бажання уникнути нарікань	
3.	Яке висловлювання близьке до ваших поглядів:	A) не слід обмежувати себе тільки тим, що можна дізнатися на уроці;	
		B) інколи є необхідність знати більше, ніж можна почути на уроці;	
		B) на уроці вчитель дає достатній обсяг знань.	
4.	Ставлення до історії як навчального предмету базується у вас на:	A) інтересі до історії;	
		B) змісті окремих уроків, що були проведені нетрадиційно;	
		B) освітній насиченості курсу.	

5.	Якою фразою вчитель може стимулювати вас до вивчення історії:	А) у тебе все вдасться; Б) тільки в тебе і може вдатися; В) нам це так необхідно для...; Г) ось ця частина в тебе найвдаліша...	
6	Чи здатні ви читати додаткову літературу з історії, щоб досягти кращих знань:	А) мене задовольняють оцінки; Б) так, але якщо в мене крім цього буде вільний час; В) ні, в мене не буде вільної хвилини; Г) так, адже це цікаво та пізнавально.	
7.	Чи прагнете ви досягти високих цілей:	А) так; Б) ні; В) байдуже.	
8.	Якщо предмет історії можна було б обирати як факультатив:	А) обрали би його, адже це цікаво; Б) обрали би інший предмет; В) не вивчали жодної факультативної дисципліни.	
9.	Мотивами вашого детального вивчення історії є:	А) Інтерес до предмету; Б) здібність до історії; В) майбутні випускні і вступні іспити; Г) можливість вивчати улюблений предмет.	

Аналіз результатів анкетування дав підстави виділити переважні відповіді старшокласників:

1. Протягом навчання бувають приємні моменти.
2. Бажання уникнути нарікань спонукає до вивчення історії.
3. Інколи є необхідність знати більше, ніж можна почути на уроці.
4. Ставлення до історії базується на змісті окремих уроків, що були проведені нетрадиційно.

5. Стимулюють фрази вчителя «у тебе все вдасться» та «тільки в тебе і може вдатися».
6. Здатні читати додаткову літературу з історії, якщо для цього буде вільний час.
7. Прагнення досягти високих цілей.
8. Факультативом обрали інший предмет.
9. Переважним мотивом детального вивчення історії є майбутні випускні та вступні іспити та інтерес до предмету.

Отже, в порядку зниження значення спонукальної сили мотивів старшокласники розміщують їх наступним чином: прагнення уникнути неприємностей – самоствердження – інтерес до предмету – роль вчителя – передбачення грошового винагородження батьками.

Для більш детальної діагностики розвитку пізнавального інтересу школярів до історії була запропонована анкета, розроблена О.Пометун [2, 97].

Анкета діагностики пізнавального інтересу

Необхідні предмети	Чому	Цікаві предмети	Чому	Додаткові
1	2	3	4	5

Інструкція: в 1,3,5 графи з таблиці впишіть не більше п'яти предметів, які ви вивчаєте в цьому році і які вважаєте необхідними (1), цікавими (2) і вартими для вивчення більш широко (5). Назви одних і тих же предметів можуть повторюватися в усіх трьох графах.

В 2 та 4 графи таблиці впишіть відповідні літерні означення відповідей, що пояснюють ваш вибір. Відповідей на один і той же предмет може бути декілька і вони можуть повторюватися.

Чому ці предмети ви вважаєте необхідними?

- знання цього предмету необхідно людям в трудовій діяльності;
- наука інтенсивно розвивається в сучасний час та відіграє важливу роль в житті суспільства;
- знання цього предмету буде корисно для вступу до ВНЗ;

- цей предмет допомагає розібратися в оточуючому житті, в подіях, які відбуваються, формує світогляд;
- цей предмет формує вміння, які будуть корисними в житті;
- цей предмет вчить розбиратися в собі та інших людях, жити і діяти за сумлінням, оцінювати свої та чужі вчинки, знайти своє місце в житті;
- про важливість цього предмету говорять батьки та вчителі.

Чому ці предмети ви вважаєте цікавими?

- цікаво дізнаватися про нові факти, дивовижні події;
- цікаво дізнаватися про життя людей, їхню діяльність;
- цікаво з'ясувати причини подій та явищ, розкривати закони і закономірності розвитку при родині, людини і суспільства;
- цікаво слухати пояснення вчителя, читати підручник, дивитися фільми, спостерігати досліди;
- цікаво вирішувати задачі, виконувати вправи, практичні роботи, заповнювати контурні карти, таблиці і схеми;
- цікаво самому знаходити пояснення явищу, проводити дослідження, писати реферати;
- цікаво, тому що вчителю подобається свій предмет і його відношення передається учням;
- цікаво, тому що мої друзі захоплені цим предметом;
- цікаво, тому що цей предмет розширює мій світогляд, пов'язаний з іншими інтересами (мистецтвом, технікою, спортом тощо);
- цікавий, тому що цей предмет легкий, не вимагає багато часу на підготовку, легко отримати добру відмітку;
- цікаво, тому що цей предмет складний, приходиться напружувати волю, уяву, зосереджено міркувати, щоб знайти відповідь, досягти високого результату.

В ході обробки та аналізу отриманих результатів було встановлено наступне.

По-перше, історія займає місце серед необхідних і цікавих предметів.

По-друге, досліджуючи причини, за якими старшокласники відносять історію до числа необхідних предметів, з'ясувалось, що:

10% опитаних обрали відповіді „А” та „Б”, які розкривають широку соціальну та пізнавальну значимість предмету.

13% старшокласників – відповіді „В” та „Д”, які розуміють особистісну та ділову значимість.

Відповідь „Г” – світоглядну значимість – обрало 44 % та 15% відповідь „Є”, яка розкриває особистісну та виховну значимість.

Вибір учнями перших шести варіантів відповідей вказує на усвідомлення та сприйняття ними позитивних мотивів учіння, а посилення на відповідь „Є” говорить про особисту для них малозначимість мотивації учіння з конкретного предмету.

Тривожним є той факт, що 8% учнів обрали відповідь „Е”, тобто для них значну роль у формуванні відношення до учбових предметів відіграють зовнішні мотиви, які не мають для них особистісної цінності.

При дослідженні причин, за якими старшокласники віднесли історію до цікавих предметів, варіанти відповідей заздалегідь були згруповані відповідно джерелам пізнавального інтересу.

„А”, „Б”, „В” пояснювали інтерес школярів змістом навчального предмету. Посилання на відповідь „А” значить те, що їхній інтерес до історії обумовлений фактично, подійною стороною дисципліни; на відповідь „Б” – їх турбує моральна проблематика; на „В” – теоретичний зміст.

„Г”, „Д”, „Є” – характером пізнавальної діяльності по його вивченню. Інтерес до історії при відповіді „Г” обумовлений прибічністю до способів пізнавальної діяльності на відтворюючому рівні; „Д” – на перетворюючому, „Є” – творчо-пошуковому.

„Е”, „Ж”, „З” – характером відносин між вчителем та учнями в процесі навчання. Відповідь „Е” означає, що джерелом інтересу служить характер відносин з вчителем-предметником; „Ж” – відносини в середині класного колективу; „З” – позааурочні фактори.

„Г” та „И” були запропоновані, тому що фактором трудності та легкості учіння школярів відводять важливу роль у формуванні їх відношення до учбових предметів.

Результати виявлення рівня сформованості мотиваційного компоненту

Інтерес	Показники	Відповідь	%
За змістом учбового предмету	Фактична подійна сторона	„А”	65%
	Морально-проблематична	„Б”	18%
	Теоретичний зміст	„В”	7%
За характером пізнавальної діяльності	Відтворюючий рівень	„Г”	71%
	Перетворюючий	„Д”	17%
	Творчо-пошуковий	„Є”	12%
За характером відносин між вчителем та учнями	Відносини з вчителем- предметником	„Е”	77%
	В класному колективі	„Ж”	14%
	Позаурочні відносини	„З”	9%
За характером важкості і легкості	Легкість	„І”	53%
	Складність	„И”	47%

Вибір відповідей „А”, „Г”, „І” у більшості старшокласників свідчить про низький рівень розвитку пізнавального інтересу до історії, його ситуативний, фактологічний характер.

Низький інтерес до вивчення історії негативно впливає на рівень пізнавальної активності старшокласників. Причини такого стану варто шукати не тільки в соціальних умовах, але й у традиційній системі навчання. Сучасні вимоги до вчителя не можуть бути задоволені старими методиками і технологіями викладання матеріалу.

Спостереження за діями старшокласників на заняттях з історії показали, що в них відсутня потреба в самостійному, активному та нестандартному підході при вирішенні завдань. Так, на уроках з історії 46% учнів не брали участі в обговоренні; 32% учнів були готові частково і лише 22% дискутували. Причому лише 10% робили спробу відстояти свою точку зору, дати власну самостійну оцінку подіям, історичній особистості, а 7% використовували не лише програмний матеріал попереднього уроку, а й додаткову літературу. Виступи цих учнів, на жаль, не стимулювали пізнавальної активності інших.

Бесіди із вчителями показали, що 36% проводять традиційні уроки історії і на розвиток ініціативи і творчості

старшокласників в них не вистачає часу. При цьому вони вказували, що необхідно викласти великий обсяг інформації і перевірити її, провести логічні паралелі, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки. 54% вчителів вказали, що вони час від часу використовують імітаційно-дидактичні засоби на уроках (з них 43% - це молоді спеціалісти). 28% вказали на відсутність досвіду, методичної літератури, яка допомогла б у виборі дидактичних засобів, що стимулюють у навчальному процесі пізнавальну активність старшокласників. Крім того, вчителі зазначали власну непідготовленість з вищої школи до систематичного і цілеспрямованого використання ігрових методів у школі, боязнь не володіти ситуацією та втратити контроль над учнями.

Крім того, вчителі нерідко бачать причини слабкої успішності школярів перш за все у зовнішніх чинниках: специфічність контингенту учнів і недостатньо розвиненої учбово-матеріальної бази школи.

Роль учня як пасивного слухача та його репродуктивне відтворення, перевага репродуктивної діяльності над творчою, індиферентність вчителів у навчальному процесі приводить до того, що у школярів від класу до класу відбувається зменшення інтересу до навчання, знижується активність і творчість у пізнанні нового.

Таким чином, однією із головних протиріч низького рівня пізнавальної активності є причинно-наслідкова залежність: з одного боку – ускладнення вчителя в розвитку мислення, з іншого – неуспішність учнів за тією же причиною.

Як неможна навчити птаха літати в клітці, так і неможна формувати та розвивати мислення школяра, не вийшовши на простір завдань, які потребують різні підходи до рішення, різний ступінь поглиблення в сутність проблеми, різні варіанти відповідей – на простір імітаційно-дидактичної гри.

Література

1. Гин А.А. Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителей. – Луганск: «Янтарь», «Учебная книга», 2003.

2. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О.І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2006.

Д.В.Щербина

ІГРОВЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ

Д.В.Щербина “Игровое обучение как средство активизации коммуникативной позиции учеников”. В статье рассматриваются перспективы использования имитационно-игрового обучения как средства стимулирования и формирования активной коммуникативной позиции учеников в учебном процессе.

Shcherbina D.V. “Playing teaching as a way of activation communicational position of the pupils”. The prospect of using imitation and playing teaching as a way of stimulation and formation of active communicational position of pupils in the studing process are examined in the article.

Постановка проблеми. Аналіз досягнень педагогічної теорії та шкільної практики дозволяє казати, що в усі часи, особливо на сучасному етапі становлення національної школи України, існує гостра необхідність в оновленні всього процесу підготовки учнів до майбутньої життєдіяльності. Одним з показників готовності школярів до подальшого життя є високий рівень активної комунікативної позиції. Але, як показує досвід, саме комунікативний аспект не завжди привертає увагу вчителів. Тому процес та засоби формування активної комунікативної позиції учнів належить до найактуальніших проблем сучасної педагогічної науки.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування результативності імітаційно-ігрового навчання у формуванні активної комунікативної позиції учнів основної школи. У зв'язку з цим вважаємо за потрібне з'ясувати вплив імітаційних ігор на розвиток комунікативної активності, яка у сучасній науці визначається і як стан взаємодіючих людей, і як якість комунікативної діяльності, і як прояв творчого ставлення до партнера по спілкуванню, і як особистісне утворення – пізнавальний, емоційний відгук на іншу людину [1].